

VIKTORIANA

nytt och gammalt från Viktor Rydberg-sällskapet
2015:2 (juni)

ROMAN DAYS, FROM THE
SWEDISH OF V. RYDBERG

VIKTOR RYDBERG. H A. W. LINDEHN

Sällskapsnytt

Årsmötet har hållits i vederbörlig ordning (18 april). Föredrag hölls (av Birthe Sjöberg, "Bilderna av medeltiden i Rydbergs texter"), bilder togs (av Rune Staaf), blommor och chokladaskar delades ut (till bl. a. Jönköpings Stadsarkiv, med tack för gott samarbete) och medlemsavgiften behölls oförändrad.

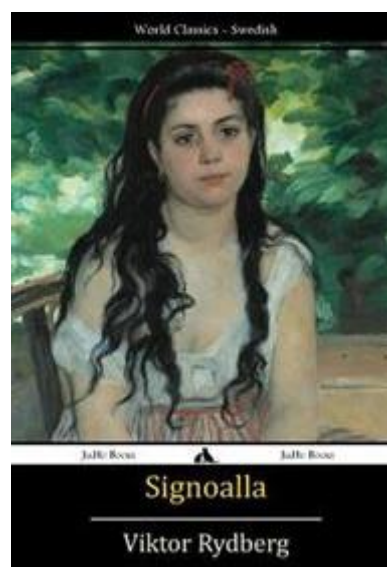

Som ordförande kvarstår Birthe Sjöberg, som vice Christina Engblom, som sekreterare jag, och som kassör kliver Agneta Sundin in. Hela styrelsen [här](#).

Print-on-demand-branschen

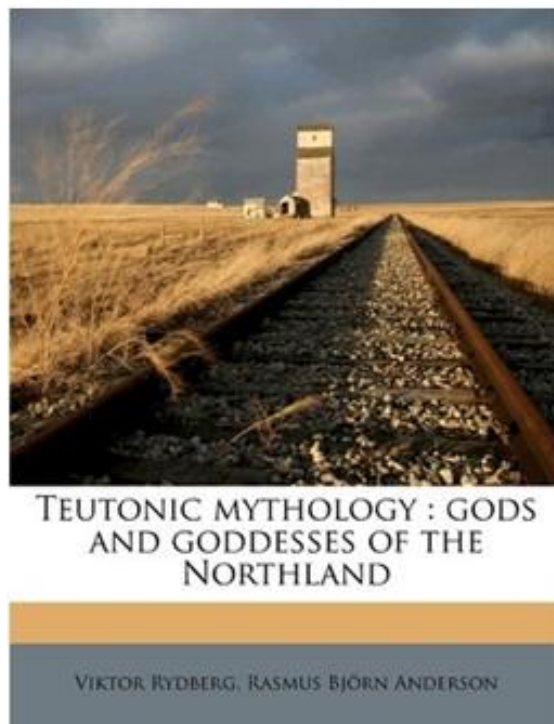
hör till de många saker jag inte begriper mig på. Tycks mig stundom likna ett Klondyke, fast utan guld. Ta t. ex. Nabu Press, som erbjuder dyra papperskopior av hundratusentals verk som finns fritt tillgängliga på nätet, verk som uppenbarligen letats fram av robotar och försatts med datogenererade omslag (jag har använt några av deras absurda men väl färgmatchade kompositioner för att pryda detta nummer). [JiaHu Books](#) är en småskaligare verksamhet, med bara ett par hundra utvalda titlar. De brittiska f. d. militära lingvister som driver det hela verkar ha varit inriktade på Östersjöområdet; kärnan i utbudet är ryska klassiker på originalspråk, men även estniska och skandinaviska verk förekommer. Mikael Mosesson fäste i sin blogg ([Viktoriana 2013:4](#)) uppmärksamheten på deras "Signoalla". Nu har även *Den siste Atenaren* kommit ut i serien "World Classics". Titeln är denna gången rättstavad, och omslaget verkar ha valts

ut med mänsklig medverkan. Ändå blir det aldrig riktigt rätt. Eller kanske är det jag som är för gnällig. Men jag hoppas att NATO:s övriga verksamhet bedrivs med lite mer precision och fingertoppskänsla.

Djursholm,

villastaden som Viktor Rydberg en gång förgyllde med sin aura, har förärats en 740-sidig etnologisk studie av Mikael Holmqvist, professor i företagsekonomi (tack, Andreas Hedberg, för tipset). "Djursholm har alltsedan dess grundande år 1889 varit hem för ledare inom konst, akademi, förvaltning och framför allt näringsliv", säger förlagsreklamen; boken "presenterar en inträngande analys av detta samhälles värderingar, normer och ideal, och hur de påverkar de människor som bor och lever där". Jag har själv inte läst den, men [DN](#) och [SvD](#) kan kanske ge en uppfattning av innehållet. Till [Expressens recension](#) är fogad en lista över kända personer från Djursholm: Karl-Johan Persson (vd för H&M), Christian von Koenigsegg (tillverkare av exklusiva sportbilar), Jan Carlzon (f. d. vd för SAS), Jonas Bergström (f. d. förlovad med prinsessan Madeleine), Fredrik Lundberg (ordförande i Industrivärden) samt Viktor Rydberg (som gett namn åt en framgångsrik friskolekoncern). – Att det är i det sistnämnda sammanhanget som Rydbergs namn främst lever kvar bekräftas av Google. Och att han hamnade där berodde ju just på att han flyttade till Djursholm och gick med på att bli inspektor för ortens progressiva samskola.

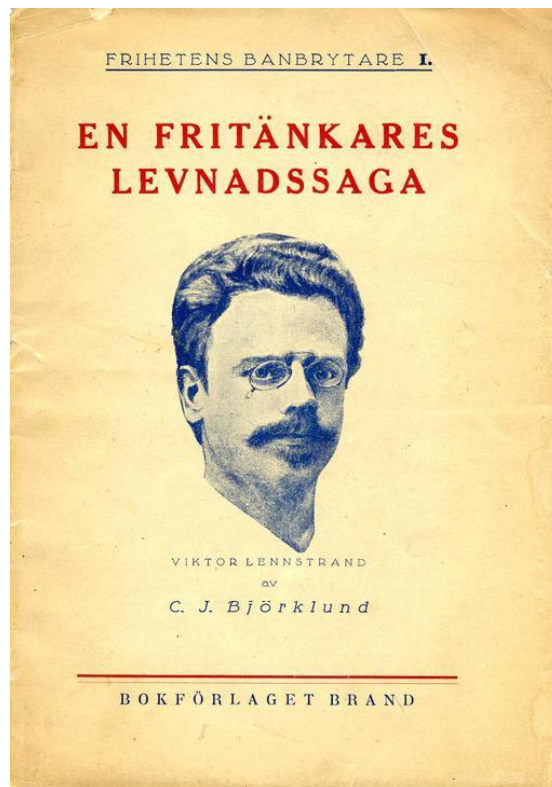
Förnekelsens förbannelse

Doktorsavhandling i Uppsala 2014: Pär Alexandersson, *Förnekelsens förbannelse. Viktor Lennstrand som förkunnare och blasfemiker*. Ur författarens sammanfattning:

I slutet av 1800-talet attackerade unga svenska ateister och socialister statskyrkan och kristendomen. Myndigheternas svar blev en serie åtal och fängelsedomar. I centrum för dessa händelser stod Viktor Lennstrand, en ung man som lämnat väckelserörelsen för att avkristna

Sverige. Han vände sig särskilt till en arbetarpublik och höll många föredrag runt om i landet. Han gav också ut tidningen *Fritänkaren* och ledde ett utilistiskt samfund med materialism, karaktärsdanning och mänsklig gemenskap på programmet. Mest känd blev Lennstrand som hädare, eller blasfemiker [...] Lennstrands blasfemier var ett sätt att profanera det heliga och bana väg för den egna förkunnelsen som den nya och sanna religionen. Men blasfemierna stod också för ett existentiellt uppror som han inte kunde avstå ifrån, trots att priset blev högt.

Viktor Rydberg förekommer mest i avhandlingens marginaler, men ämnet är ändå av uppenbart intresse för oss. Förhållandet mellan religion och ateism var central för den sene Rydberg, och själv drogs han ju in i en av de rättegångar – den mot Hjalmar Branting – som följde i spåren av Lennstrands verksamhet. Intressant, tycker jag, är också att Alexandersson undviker att själv öppna en rättegång mot det förflutna utan istället försöker betrakta skeendet ur ett systemperspektiv. Hans slutsats blir att hädelser lätt leder till en ”ömsesidig underordning” som tvingar både troende och hädare att agera på motståndarnas villkor. ”Ingen av parterna kan fullt ut kontrollera förloppet, vilket bäddar för våldsamma och känslomättade konfrontationer.”

Lennstrands levnadssaga blev kort; han dog 34 år gammal. I boken ovan (1926) kallas han för ”banbrytare för den fria tanken bland Sveriges folk”; likheten med den retorik som omgav den unge Viktor Rydberg är slående.

Lästips

Under rubriken ”Osamlade skrifter” har jag presenterat diverse Rydbergstexter som inte kom med i de samlade skrifterna och som ni förhoppningsvis aldrig hade hört

talas om. Fast, om man skall vara ärlig, oftast sånt som knappast var av allmänt intresse. Istället borde jag väl försöka peka på nåt mindre känt men ändå läsvärt. "Fantasmer ur verkligheten", kanske? Temat i alla fall aktuellt: en mardröm om religiös fanatism och dess följder. Och med en knorr på slutet. Publicerades först hösten 1893 i [kalendern Svea \(för 1894\)](#), infördes 1894 i *Varia* och placerades sedan i del VIII av de samlade skrifterna, där den kan [återfinnas elektroniskt](#) hos Projekt Runeberg.

Själv tycker jag (som vanligt) att det är intressant att sätta in verket i författarens personliga sammanhang. Det är tillkommet sommaren 1893, som Rydberg annars ägnade åt att korrekturläsa och uppdatera femte upplagan av *Bibelns lära om Kristus*. Verket hade varit slut på förlaget i nästan ett decennium, på grund av författarens vankelmod – hans anhängare väntade sig att han skulle besvara John Personnes aggressiva vidräkning med den fjärde upplagan (*Viktor Rydbergs "Bibelns lära om Kristus" granskad av J. P.*, 1880), men själv var han less på teologiska strider. Dessutom hade frontlinjerna flyttats – på sextioalet, när boken skrevs, hade det handlat om ortodoxi och kyrkomakt vs en friare och modernare kristendomstolkning ("religiös liberalism"); nu gällde den i Rydbergs ögon viktigaste debatten gudstro vs ateism, och där stod han på samma sida som kyrkan. Till råga på det hade han (om jag läser hans undertexter riktigt) drabbats av insikten att han i de teologiska striderna varit lika enögd och intolerant som sina motståndare. Nu, när han givit efter för Bonniers böner om en ny upplaga, vacklar han länge mellan "omarbetning" och "oförändrad upplaga" (kompletterad med ett förord som förklarar varför), men till slut nöjer han sig med att se över bilagan "Genmäle till hr Biskop Beckman". A. F. Beckman hade varit den av kombattanterna som bäst lyckats hålla en human debatt-nivå, medan Rydbergs svar (1868) var överlägset och kränkande i tonen. Nu tar han bort allt sådant och bäddar istället in sin replik i en nästan sirlig artighet. Budskapet är tydligt: han vill inte längre fortsätta striden, och han ber om ursäkt för sina förlöpningsar. – Jag föreställer mig att arbetet måste ha gett upphov till tillbakablickar på och summeringar av denna strid som fyllt och format så stor del av hans liv, och jag föreställer mig att detta i sin tur har flutit in i "verklighetsgrundade fiktion" han drömmer ihop för Bonniers kalender. En berättelse fylld av sorg över det som förstörts och de offer som krävts. Men som ändå, i den överraskande slutvändningen, tycks lyfta upp de religiösa frågorna som något värt att kämpa för, i motsats till dagspolitikens flottiga pragmatism och intressekonflikter.

Men hur var det nu med födelseåret?

I [Viktoriana 2013:2](#) funderade jag över vad man ville fira med den limiterade lyxupplagan av "Den flygande holländaren", tryckt i 25 exemplar 1878. Femtioårspresent? Nej, uppenbarligen inte. När *Ny Illustrerad Tidning* i december 1888 uppvaktade på sextioårsdagen togs hans vänner med överraskning. Tidningen själv förklarade:

Till en början få vi då anhålla om ursäkt, att vi nödgats göra den frejdade författaren ett år äldre än han hittills ansetts vara. Alla Viktor Rydbergs biografer ha uppgifvit att han är född i Jönköping den 18 december 1829 – alla utom Meijer, som i tillägget till sitt "Svenskt literatur-lexikon" rättat uppgiften till 1828. Det senare är också det rigtiga årtalet, åtminstone om

man får tro Jönköpings stadsförsamlings dopbok, som har den sistnämnda uppgiften och väl här måste tillerkännas afgörande auktoritet. Sjelf synes den utmärkte forskaren, som med sådan skarpsinnighet sökt komma till rätta med våra gamla hednagudars och mytiska personligheters genealogiska förhållanden, mindre intressera sig för att få klarhet rörande sitt rätta födelseår, men han upplyser (i bref till denna tidnings redaktör), att äfven Lunds studentkatalog har årtalet 1828.

Brevet ifråga (till Olof Granberg, KB Ep. G.20) lyder:

Så långt jag kan minnas tillbaka, är årtalet 1829 uppgifvet som mitt födelseår. Som sådant angafs det i den bibel jag fick af min mor. Jag har en äldre broder, som likaledes påstår, att 1829 är den riktiga uppgiften. Deremot står det i Lunds Studentkatalog 1828, och enär denna uppgift måste vara hemtad ur ett prestbetyg, torde den ega auktoritet. Sjelf har jag ingen lust att forska i ämnet, som förekommer mig likgiltigt, emedan jag, i olikhet med guden Vale, icke företog mig något anmärkningsvärdt under mitt födelseår. Minnen av mina första barndomsår och af min moder höra visserligen till min käraste egendom, men deras begynnanden i tiden intresserar mig icke det ringaste. Min hustru har beslutit att fira min 60de årsdag nästa år. [...]

Likgiltigt eller inte; från och med 1889 anger han i alla fall det riktiga födelseåret i sina kontakter med skattemyndigheterna. Ändå undrar man: redan tio år tidigare, inför sitt giftermål, hade han bett borgmästaren i Jönköping att reda ut de nödvändiga folkbokföringsfrågorna med hjälp av stadens kyrkböcker. Misstaget måste väl ha upptäckts redan då? Fast utan att han haft något lust att ta notis om det.

SNÖFRID: BALLAD AF V.
RYDBERG FÖR SOLI, KÖR OCH
ORKESTER

ELFRIDA ANDRÉE

Författarskapets ekonomi (II)

När man rotar i detta ämne inser man att det har två sidor. Inte bara författarens ekonomi, utan även motpartens. Alla dessa människor som fått löften av Rydberg och sedan handlat på grundval av dessa. Ta t. ex. J. A. Johansson i Härnösand, som vid sidan om sin bokhandel driver ortens tidning (*Nyaste Hernösandsposten*, upplaga omkring 700). Inför riksdagen 1862-63 vill han gå upp från ett till två nummer i veckan – det är ju så många viktiga frågor som skall behandlas. Men det kräver att priset höjs; och eftersom riksdagen börjar i oktober behöver han få dem som redan tagit en årsprenumeration att betala ett tillägg för sista kvartalet. För att sockra pillret lovar han (24.9.1862) att också använda det ökade utrymmet till att bygga ut följetongsavdelningen. Nu skall det finnas plats för litterära bidrag *varje* vecka, och han har lyckats värva ett glödhatt namn:

[...] och har Red. af den berömde författaren till "Fribytaren på Östersjön", "Den siste Athenaren" m. fl. Victor Rydberg fått benäget löfte på en ny roman, som af honom är under arbete, och i slutet af detta eller möjligen först i början af nästa år kommer att som följetong i tidningen intagas.

[Man kan notera att årets stora händelse – *Bibelns lära om Kristus* – inte nämns; Härnösand är en stiftsstad och man får tassa försiktigt.]

Nyheten väcker intresse lite varstans, och den 4.10 kan *Jönköpingsbladet* meddela:

Med anledning af ett löfte i *Hernösandsposten*, att dess följetong skulle komma att innehålla en roman af Victor Rydberg, upplyser *Handelstidningen* (i hvilken hr. R. är medarbetare), att underhandling derom väl egt rum, men bestämd öfverenskommelse ännu icke blifvit träffad.

Vad Rydberg egentligen sagt eller skrivit till Johansson går inte längre att reda ut (de flesta av de brev som måste ha växlats mellan dem är borta). Någon ny roman blir det i alla fall inte, däremot en begagnad. Tre månader senare har Johansson (enligt ett bevarat brev från 29.12) fått löfte om att använda *Singoalla* – publicerad fem år tidigare – fast med förbehållet att Rydberg vill arbeta om slutet. Johansson tackar och ber Rydberg om ursäkt för att han "så ofta fann dig besvärlig". I gengäld hoppas han få åtminstone *början* av verket med vändande post, så att det kan inleda den nya årgången av tidningen och därigenom få fler att betala prenumerationen, trots att priset höjts med 67%. Men icke: först fyra månader senare, den 6 maj 1863, kan *Singoalla* börja i *Hernösandspostens* följetong – utan några som helst ändringar. Besvärlig? Jag är rädd att det var en underdrift.

För 150 år sedan

Under den här rubriken brukar man hitta en återblick på Rydbergs liv och verksamhet just då. Så vad hände sommaren 1865? Håller man sig till verken får det bli *Singoalla*. Det nya slutet blir nu äntligen skrivet, nån gång mellan mitten av april (när förläggaren Oscar Lamm stöter på) och slutet av juli (eftersom boken fanns i handeln några veckor senare). Men i riktiga livet tog väl förhoppningsvis Hilma större plats. Nåt viktigt måste ha sagts eller beslutats under den där promenaden vid Delsjön på Kristi him, och de

förstörda breven från juni och juli (bara datum och avsändare finns kvar, noterade i samma anteckningsbok som promenaden) måste ha varit steg på vägen till förlovningen, som i sin tur tycks vara en realitet i början av september (när fru Warburg, Simons mamma, skickar sina gratulationer). Men båda parterna har varit noga med att sopa undan spåren, och det mesta som finns att säga har redan sagts av Örjan Lindberger i [Veritas nr 20](#). En nyhet kan jag i alla fall presentera: ett foto av Hilma Gibson (1829-1909), återgivet med benäget tillstånd av hennes sonsons sonson Olov.

Påminnelse

Höstens stora arrangemang – tvådagars seminarium med föredrag och samtal om *Den historiska berättelsen*. Med bland andra Sigrid Combüchen. Tid 2-3 oktober, plats Jönköping. Se vidare [Sällskapets hemsida](#). Men vänta nån dag så att jag hinner uppdatera den.

Viktoriana utkommer fyra gånger om året.
Redaktör: Tore Lund (tore.lund@telia.com)
som också ensam ansvarar för innehållet.